

УДК 582.998.16:008](477)

ЧОРНОБРИВЦІ – ДУША УКРАЇНИ

Ксенія ЖИРКОВА, Вікторія ВОЛОКІТІНА, Світлана СІРИК

Медичний фаховий коледж

Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

Чорнобривців насіяла мати у своїм світанковім краю та й навчила веснянки співати про квітучу надію свою. Чорнобривці – це душа України. Ця рослина – один із українських народних символів. Проте, вона не завжди росла на наших землях. Ці дивовижні квіти мають цікаву історію. Актуальність теми полягає не тільки у вивченні рослинного світу нашої Батьківщини, а й у вивченні рослин, як народних символів України, що сприяє пропаганді історичних та культурних традицій українського народу, формуванню історичної свідомості та національної гідності. Саме тому це питання є актуальним та своєчасним. *Об'єкт дослідження:* чорнобривці, як народний символи України, їх значення в житті та побуті людей. *Мета дослідження* полягаєв тому, що з'ясувати походження назв рослини, словотвірні варіанти, ботанічні, санітарно-гігієнічні особливості. Дослідити використання назви рослини у фольклорі, у топонімах (назвах населених пунктів) та гідронімах (назвах водних об'єктів). Проаналізувати лікарські властивості та використання у складі лікарських препаратів. Чорнобривці (*Tagetes*), оксамітець відноситься до родини Астрових, роду однорічних трав. Рід містить приблизно 50 видів. Найпопулярнішими серед садівників є чорнобривці кольорові (*Tagetes patula*) та чорнобривці прямостоячі (*Tagetes erecta*). Чорнобривці отримали свою назву через яскраве забарвлення пелюсток, яке нагадує темні брови у молодого хлопця, особливо коли вони контрастують з вогняними краями, а також через народне повір'я, що вони надають хлопцям красивої, темної брови. Ботанічна назва *Tagetes* походить від імені онука давньоримського бога Юпітера – Тагеса, або Тагета. Юнак умів проорокувати майбутнє і до того ж славився яскравою

красивою зовнішністю. Тлумачний словник української мови дає наступне визначення слова «чорнобривці»: той, хто має чорні брови. Чорнобривець іде. На добридень дає. Здоров, здоров, козаченьку, Здоров, серце моє (укр. нар. пісні, 1, 1964, 152). Однорічна трав'яниста декоративна рослина родини складноцвітих із запашними квітками жовтого кольору. Невеличкі хатки кругом дворища, наче гриби.., коло їх високі рожі, жовтогарячі чорнобривці, пахуча м'ята, м'ятий любисток, зелений барвінок (Мирний, IV, 1955, 205). (перев. мн. чорнобрівці, ів), діал. Чобіт, що має кольорову халяву і чорний передок. Часто у жіночих чобітках чорна шкіра комбінується з жовтою; з цього виду взуття, наявного у музеї, дуже цікаві буковинські чорнобривці (Нар. тв. та етн., 1, 1970, 35). Батьківщиною чорнобривців вважають Центральну Америку, а точніше, Мексику, де ці квіти культивували місцеві індіанські племена. Їх вирощували як лікарські та культові рослини, яким приписували різні магічні сили та властивості, використовували у релігійних обрядах. Навіть існувала цікава легенда про те, що чорнобривці вказували на місце знаходження золотого розсипу скарбів (золота) у землі. Рослина формує прямі міцні стебла з перистим листям, яке саме по собі має запах і виділяє ефірні речовини при дотику. Суцвіття кошики різного розміру. Всередині кошика знаходяться язичкові (зовнішні) та трубчасті (внутрішні) квітки. Суцвіття бувають прості та махрові, а палітра охоплює лимонний, помаранчевий, мідний і бордовий відтінки. Насіння визріває в сухих кошиках. Плід сім'янка. У багатьох культурах чорнобривці символізують вірність і безсмертну любов. Вони часто використовуються у весільних букетах та прикрасах. Вірять, що якщо подарувати чорнобривці коханій людині, це зміцнить стосунки. Чорнобривці оточені легендами. Одні з них розповідають про те, як ці квіти з'явилися на землі в результаті сліз богині, яка втратила свою любов. Інші кажуть, що чорнобривці виростають на місцях, де пройшли битви, символізуючи пам'ять про загиблих. У Європі в ранньому християнстві була традиція оточувати зображення Діви Марії квітами чорнобривців, немов золотими монетами. За

легендою, під час утечі Йосипа та Марії до Єгипту, їх почала переслідувати згряя злодіїв. Коли вони наздогнали втікачів і відібрали у них гаманець, то звідти замість грошей посипалися бутони чорнобривців. Чорнобривці один з українських народних символів. Їх садили біля хат для захисту від злих духів та недоброго ока. Чорнобривці стають символом дому та Батьківщини, особливо для дітей, які пов'язують їх з образом матері. Для матерів чорнобривці асоціюються з їхніми синами, символізуючи їхню силу, красу та доброту. Існує і така легенда. Коли земля України не знала біди й злиднів, коли співучий її народ мирно сів хліб і радо зустрічав кожного, хто приходив з добром, ця родюча земля з луками зеленими, лісами багатими, ріками голубими, людьми сильними приваблювала чужинців з півночі. Несли вони з собою горе та сльози, забираючи у полон найдорожче – хлопчиків, що мали вирости слухняними рабами. От у один день до поселення підходили вороги. Матері, щоб не віддати дітей чужинцям, шукали рятунку у баби Ясновидиці, яка зналася на чарах. Принишклі й боязкі хлопчики тулилися до Любави, матері чорнобривого Кароока, що привела їх до Ясновидиці. Сива бабуня мовила слова заклинання, і діти перетворились у прекрасні куцисті квіти, які огорнули ноги Любави. Вони були чорнобривими і кароокими, як і хлопчаки. Залишайтеся коло матері, – мовила старенька. Не знала Ясновидиця, що це будуть її останні слова. Чужинці вбили всіх. Так і zostались в Україні хата, мати й чорнобривці як одне ціле. Нема України без білої хати і чорнобривців, які милують материнське серце до сивих морозів. Чорнобривці згадуються в народних піснях та творах українських письменників. «Чорнобривець іде. На добридень дає. Здоров, здоров, казаченьку, здоров, серце моє», рядки української народної пісні. Вірш Т.Г. Шевченко «Подражаніє сербському» є переспівом не встановленої сербської народної пісні. У вірші Шевченко поєднав вирази й образи, характерні для українських пісень, з сербськими фольклорними мотивами. Вірш органічно поєднується з творами Шевченка про дівочу долю. У творі молодик чорнобривець, молодиця чорнобривка. Микола Сингаївський пов'язав

їх з рідним домом в своїй знаменитій пісні «Чорнобривці», де чорнобривці є центральним образом, що асоціюється з матір'ю, надією та рідним краєм. Панас Мирний описує хати, оточені квітами, серед яких згадуються жовтогарячі чорнобривці. Олесь Гончар змальовує жінку з букетом квітів, зокрема чорнобривців, що символізують життєву силу та красу. Іван Нечуй-Левицький використовує порівняння «чорнявий та гарний, як чорнобривець» для опису персонажа. У вірші Юлії Бережко-Камінської чорнобривці символізують терпкий час і перехідність, а також нагадують про долю. На чорнобривцях – тонкошкірий сніг. А я усе відтягувала осінь, Як тятину... Та так і не вдалося Терпкого часу зупинити біг. Гірчить в повітрі. На душі гірчить. Я знала – все удосвіта минеться. І ось – На чорнобривцях сніг лежить, Як на мені. Не обмине й мене це... Мудріше, втім, – не кликати журби, І не спиняти погляд на долівці. А я дивлюсь На сплутані чуби Під снігом перемерзлих чорнобривців. «Ганя сиділа коло молодого... З її лица ще не сплили ті рум'янці, що виступили при однім слові хлопця-чорнобривця: Чи будеш ти, мила, навіки моєю? (Іван Нечуй-Левицький). «Невеличкі хатки кругом дворища, наче гриби.., коло їх високі рожі, жовтогарячі чорнобривці, пахуча м'ята, м'ятий любисток, зелений барвінок» (Панас Мирний). «На руках у неї палахкотить оберемок живих квітів, цілий сніп рясно зрошених рососою її чорнобривців та петуній, гвоздик та царських борідок» (Олесь Гончар). «З-за густих верб по воді вилинув човник, а на човнику сидів Улас, чорнявий та гарний, як чорнобривець» (Іван Нечуй-Левицький). Чорнобривці не обмежуються декоративним значенням в квітництві. Чорнобривці використовується в сільському господарстві як природні пестициди. Ці рослини відлякують деяких шкідників, і це робить їх прекрасним доповненням до органічного садівництва. Досвідчені городники та квітникарі давно помітили інсектицидний ефект чорнобривців. Метелик-білокрилка оминає капусту, біля якої ростуть чорнобривці, а попелиця та гусінь не звертає уваги на троянди, які посаджені неподалік цих квітів. Збудники хвороб, які знаходяться у ґрунті величезний головний біль для всіх городників.

Особливо ця проблема актуальна для прихильників екологічних агротехнік, які не використовують фунгіцидних, бактерицидних, антисептичних засобів синтетичного походження. У цьому випадку на допомогу придуть чорнобривці, які забезпечують всі перелічені ефекти. Вони прекрасно борються зі збудниками грибкових та бактеріальних хвороб городніх культур, а також надійно профілактують їх. Найголовніше, що ці квіти починають свою оздоровчу дію вже з моменту висадки у ґрунт, і продовжують пригнічувати активність патогенних бактерій та грибів протягом усієї своєї вегетації. Для господарів, що використовують як добрива свинячий чи коров'ячий, гній або курячий послід, чорнобривці стають особливо важливими. За результатами досліджень, речовини у складі цих рослин негативно впливають на життєвий цикл збудників стафілококу, стрептококу, дизентерії. Крім фітонцидів у чорнобривцях міститься тіофен, який умовно можна назвати природним аналогом гербіцидів. Ця речовина, виділяючись у ґрунт, пригнічує ріст та розмноження низки бур'янів. Особливо це стосується багаторічників, які розповсюджуються повзучим кореневищем пирій, польовий в'юнок, хвощ, деревій. Найбільша кількість тіофену міститься у насінні чорнобривців, тому, як засіб проти бур'янів, ці квіти рекомендується прикопувати в землю після того, як власний вегетаційний період чорнобривців вже скінчився. Вважається, що чорнобривці покращують атмосферу та настрій людей. У багатьох культурах їх називають «квітами радості», адже їх яскравий колір та аромат піднімають моральний дух і покращують самопочуття. Чорнобривці мають лікувальні властивості. У народній медицині водяну настоянку з квітів у давнину використовували як сечогінний, потогінний і протиглисний засіб. Пили чай із чорнобривців для лікування діареї і шлункових коліків. Рослини містять ряд корисних речовин, які допомагають у лікуванні захворювань шкіри, запалення та навіть застуди. Настоянки або відвари з цих квітів можуть знижувати температуру та боротися з вірусами. Квітки чорнобривців містять каротиноїди, серед яких лютеїн і зеаксантин, що відомі як пігменти з

Інновації медико-фармацевтичної та хімічної освіти: перспективи, виклики та можливості: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції

антиоксидантними властивостями. У пелюстках та листках містяться флавоноїди, які мають тонізувальну дію при вживанні напоїв із рослини. Органічні кислоти, вітаміни А, С та групи В підтримують смак і аромат напою з чорнобривців. Хімічний склад доповнюють мікроелементи калій, магній, що будуть у нагоді для підтримки мікроелементного балансу клітин людини. Настоянки із чорнобривців покращують обмін речовин. Їх п'яний аромат піднімає настрій і знімає нервові напруження. Ванни з відвару чорнобривців заспокоюють нервову систему, допомагають в стресових ситуаціях, знімають занепокоєння, відновлюють душевну рівновагу. Рекомендується при неврозах, депресіях, невпевненості й розгубленості. Лікування цукрового діабету. На початковій стадії цукрового діабету здатні знизити кількість цукру в крові, позитивно впливають на підшлункову залозу. При порушенні обміну речовин (псоріаз, вітиліго, діатези, нейродерміти, випадіння волосся, погіршення зору) чорнобривці також ефективні. Лікування підшлункової залози. Для лікування і профілактики захворювання підшлункової залози: одну квітку чорнобривців подрібнити, заварити в 1 склянці окропу і вживати по 1/4 склянки 4 рази на день. Це щоденна доза для лікування підшлункової залози і цукрового діабету. Або 50 штук чорнобривців з темними квіточками залити 0,5 л горілки, настояти тиждень, а потім застосовувати цю настоянку по 1 ч. л. 3 рази в день перед їжею. Для укріплення стінок судин. Для укріплення стінок судин при зовнішніх і внутрішніх кровотечах: 2 ст. л. квіточок, 1 ч. л. квіток таволги (гадючника в'язолистого) заварити 2 склянками окропу, настоювати в закритому посуді 20 хв. Пити по 1 скл. 3 рази на день до їжі. Засіб від гаймориту, нежиті. При нежиті і гаймориті робити інгаляції. Заварний пів літровий чайник обдати окропом, п'ять бутонів залити окропом так, щоб вода доходила до нижньої основи носика. Обгорнути чайник рушником. Через п'ять хвилин вдихати повітря із носика ротом, видихати носом. Коли ніс починає вільно дихати вдих носом, видих ротом. Лікування бронхітів. Олія чорнобривців лікує рани, опіки. Подрібнені квітки залити соняшниковою олією 1:10 на ніч, вранці потримати на

Інновації медико-фармацевтичної та хімічної освіти: перспективи, виклики та можливості: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції

водяній бані 30 хв. при температурі 60-70 градусів. Олія використовується при лікуванні запалення дихальних шляхів, а саме: бронхітів, полегшує рух слизу, нейтралізує застійні явища. Лікує кашель. Пониження артеріального тиску. Завдяки седативним засобам чорнобривці знижують артеріальний тиск. Подрібнити і змішати порівну по об'єму квітки календули, чорнобривців, перцевої м'яти, залити 1 ст. л. суміші склянкою окропу і залишити на 10-15 хв. Після цього процідити, додати 1 ч. л. меду і випити за пів години до їжі. Використовувати чорнобривці можна не тільки з лікувальною метою. Чорнобривці додають у компоти і киселі, які підсилюють не лише аромат, але й лікувальні властивості, підвищують стійкість організму до застуди, грипозних захворювань, різних мікробів. Рятують людей від вірусів та бактерій, зміцнюють імунітет. У Туреччині чорнобривцями приправляють страви як спеціями, нарівні з базиліком і коріандром. Вони роблять їжу корисною і допомагають нормальному травленню, а в маринадах надають овочам аромат і пружність. Чорнобривці також знаходять своє місце і в косметичній індустрії. Ефірні олії, що надають квітам запах, надати обличчю свіжість і чистий тон шкіри. Екстракти з них використовують в кремах і сироватках завдяки їхнім заспокійливим та загоюючим властивостям. Такі продукти підходять для чутливої шкіри, знімають запалення і почервоніння. Практична частина. Щоб довести хімічний склад чорнобривців, потрібно провести лабораторний аналіз, який ідентифікує наявність специфічних речовин, таких як ефірні олії, флавоноїди, каротиноїди, аскорбінову кислоту, мікроелементи цинку, фосфору, заліза. Неможливо довести хімічний склад в домашніх умовах, але можливо продемонструвати наявність певних компонентів шляхом їх вилучення. Дослід № 1. Вилучення летких речовин за допомогою спиртової настоянки. Демонстрація процесу екстракції, коли спирт витягує розчинні речовини з рослини. Дослід № 2. Спостереження за антиоксидантними властивостями. Чай з пелюсток рослини містить каротиноїди, флавоїди та антиоксиданти, які мають протизапальні властивості. Дослід № 3. Лосьйон для обличчя молодильний.

Інновації медико-фармацевтичної та хімічної освіти: перспективи, виклики та можливості: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції

Ввечері 2 ст. л. подрібнених головок залити 1 скл. кип'ятку, настоювати ніч, процідити. Додати 1 ст. л. горілки і 1 ч. л. лимонного соку. Зберігати в холодильнику. Протирати обличчя два-три рази в день. Отже, природа щедро наділила нашу землю, мій край багатим рослинним світом. Споконвіку люди, які жили тут, вивчали рослини, використовували для своїх потреб. Деякі рослини вони окультурювали та насаджували біля своїх осель. Одні рослини слугували їм як їстівні, інші – як лікарські, треті слугували для ритуальних обрядів або були сакральними. Чорнобривці – це не просто красиві квіти, а символи глибоких традицій та магії, які оточують людей з давніх часів. Їх різноманітність, лікувальні властивості та естетична привабливість роблять їх важливими як у садівництві, так і в повсякденному житті.

УДК 364-322:364.4

ВОЛОНТЕРСТВО – ПОКЛИКАННЯ ЧИ ОБОВ'ЯЗОК?

Аміна ЛИСЯК, Анастасія ХИЖНЯК, Вероніка ЛИТВИНЕНКО, Ольга СКЛАДАННА, Юлія ОЛЬХОВІКОВА

Медичний фаховий коледж

Запорізького державного медико-фармацевтичного університету

В умовах повномасштабної війни та соціальних потрясінь волонтерство в Україні перетворилося на один із ключових механізмів підтримки держави та громадянського суспільства. Молодь активно долучається до волонтерських ініціатив – від гуманітарної допомоги до участі у психосоціальних програмах, ініціативах зоозахисту, освітніх та медичних проєктах. Водночас волонтерська діяльність потребує вивчення як інструмент формування громадянської позиції, емпатії та соціальної відповідальності. Постає питання: волонтерство – це покликання, моральний обов'язок чи усвідомлений вибір соціально зрілої особистості?

9 лютого 2026 р., м. Запоріжжя